

<https://doi.org/10.15407/uhj2024.01.113>
УДК 930:355.422(045)«1812»

Олег ЗАХАРЧУК

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства,
Національний авіаційний університет (Київ, Україна)
korsika1769@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1318-6196>

ВИТОКИ І ТРАНСФОРМАЦІЇ РОСІЙСЬКОГО ІСТОРІОГРАФІЧНОГО МІФУ ПРО ПОЛІТИЧНІ ПЛАНІ НАПОЛЕОНА БОНАПАРТА ЩОДО РОСІЇ НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС ВІЙНИ 1812 р.

Мета полягає у критичному переосмисленні російського історіографічного доробку історії війни 1812 р. **Методологія** передбачає системне дотримання принципів історизму та неупередженості. Використано проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний методи із залученням історіографічного аналізу та критично-аналітичного підходу. **Наукова новизна.** Вперше у сучасній вітчизняній історіографії на основі різноманітних джерел здійснено спробу комплексного вивчення специфіки утворення та поширення міфів у російській офіційній історіографії щодо політичних планів Наполеона Бонапарта відносно Росії напередодні та під час війни 1812 р. Спростовується поширене в історіографії твердження окремих російських істориків, що нібито під час перебування в Москві французький імператор планував розчленувати та знищити Росію. **Висновки.** Відстежено витoki виникнення й поширення російських міфів і фальсифікацій щодо російсько-французьких відносин напередодні 1812 р., політичних планів Наполеона під час воєнної кампанії. На основі критичного аналізу наукового доробку праць представ-

Цитування: Захарчук О. Витоки і трансформації російського історіографічного міфу про політичні плани Наполеона Бонапарта щодо Росії напередодні та під час війни 1812 р. *Український історичний журнал*. 2024. № 1 (574). С. 113—129. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.01.113>

© Видавць ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2024. № 1 (574)

ників російської офіційної історіографії робиться висновок, що викривлення історичних реалій у цілому було зумовлене політичним замовленням влади.

Ключові слова: російська історіографія, міфи, Наполеон Бонапарт, війна 1812 р., «польське питання», українські землі.

Доба наполеонівських війн досить широко представлена у сучасній вітчизняній історіографії. Втім односторонні інтерпретації низки фактів сприяли формуванню та розповсюдженню псевдоісторичних поглядів із приводу воєнно-політичних планів Наполеона напередодні та під час кампанії 1812 р. щодо Росії не тільки у середовищі російських істориків, а й серед представників інших історіографій [1, С. 332]. Дослідники проаналізували роль польського питання у французько-австрійських відносинах за часів Наполеона Бонапарта, його дипломатичне маневрування на європейському континенті, силові методи та засоби наполеонівської дипломатії у боротьбі з антифранцузькими коаліціями, а також головні принципи та напрями їх здійснення, зосередили увагу на висвітленні двосторонніх відносин Франції з Росією за доби наполеонівських війн [2, С. 23], реконструювали біографію Наполеона, приділивши значну увагу російсько-французьким відносинам [3], зупинилися на висвітленні соціокультурної історії походу Наполеона в Росію [4], бойових дій та військового мистецтва (1792—1815 рр.) [2, С. 23, 27; 5, С. 691—773], висвітлили вплив зовнішньополітичного чинника на внутрішню ситуацію українських земель Російської та Австрійської імперій у зазначений період [6—8; 9, С. 145—152, 198—210, 349—350, 361—369; 10, С. 361—370], проаналізували цілу низку проектів французьких аналітиків Наполеона, польських військових і політичних діячів, які були подані імператору французів напередодні та під час військової кампанії 1812 р. щодо проведення воєнних операцій на південно-західних територіях Росії та подальшої політичної реорганізації цих земель [2, С. 24, 27; 9, С. 85—90, 113—118, 271—304, 307—321, 333, 335—345].

Однак дана проблема не знайшла належного аналізу в сучасній вітчизняній історіографії. Лише окремі дослідники приділили їй увагу. Так, В. Ададуrow, проаналізувавши вперше в історіографії ставлення французького уряду доби Наполеона до південно-західних територій Російської імперії [9], зупинився й на поглядах українських істориків щодо постаті імператора французів [9, С. 146, 349; 11, С. 56—57]. У 2012 р. автор даної статті розпочав студії нової проблеми — «Зовнішня політика та дипломатія Наполеона Бонапарта в російській, радянській та українській історіографії». Результатом цього стала низка розвідок, в яких вперше у вітчизняній історіографії проаналізовані історіографічні оцінки щодо дій наполеонівської дипломатії напередодні формування третьої та у період шостої антифранцузьких коаліцій [2, С. 23, 27]. Надалі ми зупинилися на аналізі поглядів сучасних російських істориків щодо польського питання [12] та з'ясували витoki міфів про плани Наполеона щодо південно-західних «окраїн» Росії, підхоплені та розвинуті відомим пропагандистом історії французько-українських відносин кінця XVII — початку XIX ст. істориком-аматором І. Борщаком [2, С. 24; 13; 14]. Невдовзі вперше у вітчизняній історіографії нами були виявлені витoki виникнення

та досліджено процес поширення радянських історіографічних міфів та фальсифікацій щодо політичних планів Наполеона відносно Росії напередодні та під час війни 1812 р. [1, 14]. Звертаємо увагу, що в останній час в Україні, у тому числі й під егідою Інституту історії України НАН України, з'явилися ґрунтовні праці [15, 16] та видання [17], що розвінчують російські історіографічні міфи з різних проблем вітчизняної історії.

Російська історіографія історії війни 1812 р., на наш погляд, представлена чотирма основними періодами. Перший — зародження наукових знань та формування офіційних поглядів на дану проблему (1813 — середина 1830-х рр.), репрезентований П. Чуйкевичем, Ф. Глінкою, Д. Ахшарумовим та Д. Бутурліним. Другий — утвердження офіційної історіографії та зародження критичного напрямку (середина 1830-х рр. — 1917 р.), представлений О. Михайловським-Данилевським, М. Богдановичем, О. Поповим (попри критику останнім деяких поглядів зазначених істориків щодо даної проблеми, у питанні відносно причин війни 1812 р. автор дотримувався патріотичних поглядів), В. Надлером, М. Шильдером, С. Соловйовим, В. Ключевським, О. Геруа, М. Міхневичем, А. Байовим, П. Ніве, П. Андріановим — це представники офіційно-патріотичної концепції; М. Польовим, І. Ліпранді, А. Скугаревським, М. Полікарповим, Г. Леєром, В. Харкевичем, К. Воєнським, вел. кн. Миколою Миколайовичем та В. Алексєєвим — вони належали до критичного напрямку історіографії історії війни 1812 р., зокрема останній піддавав критиці представників офіційного напрямку (О. Михайловського-Данилевського та М. Богдановича); О. Трачевським, Е. Тарле, Г. Афанасьєвим, С. Мельгуновим, М. Дубровіним, В. Пічетою, М. Довнар-Запольським, О. Дживелеговим та М. Покровським — вони дотримувалися ліберальних поглядів в оцінці політичної та військової діяльності Наполеона Бонапарта, а М. Покровський із марксистських позицій піддавав нищівній критиці російську офіційну історіографію історії війни 1812 р. Третій період — історія війни 1812 р. в марксистській історичній літературі (1920-ті — кінець 1990-х рр.), пов'язаний з іменами М. Покровського, Й. Сталіна (фактично сформував нову концепцію війни 1812 р., згідно з якою агресором був тільки Наполеон, а Росія у 1812 р. лише оборонялася, тим самим відновив тези російської офіційної історіографії), К. Селізнєва, І. Барера, П. Жиліна, М. Гарнича, які були активними пропагандистами сталінської концепції війни 1812 р., В. Пічетою (перекрутивши аргументи І. Борщака, який, своєю чергою, запозичив їх в українського суспільно-політичного діяча В. Степанківського, В. Пічета одним із перших у радянській історіографії поширював міф, що Наполеон нібито планував на території Лівобережної, Степової України та Криму створити державу під назвою «Наполеоніда»), І. Звавича (одним із перших серед радянських істориків дійшов хибного висновку, що за участь Австрії у війні проти Росії Наполеон напередодні кампанії 1812 р. нібито обіцяв їй віддати Волинь), Г. Гербільського, Ф. Ястребова, В. Котова, П. Сміяна, П. Некрасова, А. Буцика, В. Стрельського (стверджували, що Наполеон мав намір «розчленувати» Росію, «відірвати» від неї Україну, «поневолити» її та «перетворити на колонію» Франції), Л. Безкровного (підда-

вав критиці окремих представників офіційної російської історіографії, при цьому з багатьох питань історії війни 1812 р. дотримувався сталінських поглядів щодо даної проблеми), Б. Абаліхіна, О. Касименка, О. Михайлова, К. Джеджули, І. Рибалки та А. Кудрицького (створили цілу низку міфів щодо ставлення Наполеона до південно-західного порубіжжя Росії), Б. Лівчака, І. Корнейчика, А. Фадеєва, І. Ростунова, О. Орлика — вони сповідували ультрапатріотичні погляди на дану проблему, зокрема створили цілу низку міфів та фальсифікацій з різних питань історії війни 1812 р.; Є. Тарле (на початку 1920-х рр. піддав критиці представників російської офіційної історіографії першої половини XIX ст., однак, зазнавши репресій на початку 1930-х рр., змушений був висвітлювати цілу низку питань у дусі сталінських поглядів на історію війни 1812 р.), Ф. Гаріна, А. Манфреда, М. Казакова, С. Окуня — вони дотримувалися ліберальних поглядів при висвітленні даної проблеми; В. Сироткіна (його книжка, присвячена історії війни 1812 р., на відміну від перших публікацій на зазначену тематику, рясніє численними помилками та міфами), А. Тартаковського (останній критично проаналізував роль російського самодержавства у створенні О. Михайловським-Данилевським усіх його праць), М. Троїцького, який одним із перших піддав критиці погляди російської офіційної та радянської історіографії щодо даної проблеми, хоча з деяких питань продовжував дотримуватися старої історіографічної традиції. Четвертий — погляди на історію війни 1812 р. пострадянських російських істориків (1990-ті рр. — до сьогодні), котрий подібно до попередніх періодів досить неоднозначний, пов'язаний з іменами М. Троїцького, А. Попова, В. Земцова, В. Безотосного, О. Смирнова, С. Шведова, О. Соколова, І. Шеїна, М. Промислова, які намагалися очистити історіографію від поглядів російської офіційної історіографії XIX — початку XX ст. та радянських стереотипів, однак з деякими їх висновками погодитися не можна. Так, І. Шеїн нібито зробив критичний аналіз російського та радянського історіографічного доробку, однак його праця подекуди страждає тенденційністю в оцінках. Тенденційний підхід характерний і для останніх книжок на дану проблему В. Сироткіна. Водночас Б. Абаліхін, Ю. Гуляєв, В. Дунаєвський, О. Шишов, Б. Фролов, Л. Івченко, Л. Мельникова продовжують дотримуватися ультрапатріотичних поглядів із різних питань історії війни 1812 р. Є. Панасенков піддавав критиці радянських і патріотично налаштованих російських істориків, однак не з усіма його висновками можна погодитися.

Витоки міфологізації даної проблеми своїм корінням сягають часів зародження російської історіографії історії війни 1812 р., тому ми маємо всебічно проаналізувати погляди головних представників офіційно-патріотичної концепції, які набули поширення не тільки в російському та радянському середовищі, але й серед представників інших історіографій, хоча з висновками переважної більшості авторів наступних періодів ми не згодні в цілому.

Зародження й становлення російського міфологізованого нарративу з історії війни 1812 р. почалося відразу після її закінчення, коли в Росії з'явилися перші популярні узагальнюючі твори, в яких поруч з іншими питаннями війни 1812 р. приділено увагу й політичним планам Наполеона Бонапарта щодо Росії напередодні

війни. Автори, що походили переважно з цивільного середовища, використовували матеріали преси та різну урядову інформацію [18, 19]. Водночас серед російських військових кіл виникла ідея про ґрунтовне вивчення даної проблематики. Співробітник військового міністерства полковник П. Чуйкевич одним із перших в російській історіографії історії війни 1812 р. стверджував, що в Росії під час цієї кампанії усі верстви суспільства в патріотичному пориві об'єдналися навколо самодержавства проти іноземних загарбників [20, С. 1, 21—22]. Упереджено оцінюючи Наполеона як полководця, П. Чуйкевич натомість прославляв діяння Олександра I, а всю відповідальність за розв'язання війни повністю перекинув лише на імператора французів [20, С. 6, 22]. Однак твердження автора зазнали нищівної критики інших учасників кампанії 1812 р. Наполеонівський генерал, мемуарист та військовий історик Ф.Г. Водонкур одним із перших звернув увагу на спотворення П. Чуйкевичем факту невдалих переговорів з державними діячами Австрії та Пруссії, що не дозволило російському імператору першому розпочати воєнні дії проти Наполеона у 1811 р. [21, С. 458]. Мемуарист вказав на одностороннє висвітлення подій 1812 р. Радянський історик Л. Безкровний, позитивно оцінюючи працю П. Чуйкевича, вважав, що вона зазнала несправедливої критики Ф.Г. Водонкура, який значно принижував роль російської армії у перемозі над французькою [22, С. 12]. Сучасні російські історики, наголошуючи на критиці французьким генералом праці П. Чуйкевича, звернули увагу лише на її патріотичну спрямованість [23, С. 87] і замовчували той факт, що агресором був не лише Наполеон.

У той самий час з'явилася публікація активного учасника наполеонівських війн штабскапітана Ф. Глінки: стаття базувалася на принципах великодержавного російського патріотизму та звеличування перемог російської зброї — автор уперше сформулював тезу про «Вітчизняну війну», яку надалі взяла на озброєння влада та російські офіційні історики [24]. Радянські історики наголошували на просвітницькому характері роботи та демократизмі поглядів автора, вважали, що праця Ф. Глінки зіграла важливу роль в становленні історичних та літературно-естетичних поглядів декабристів [25, С. 151].

Першою працею в російській історіографії війни 1812 р., що давала загальні уявлення про дану кампанію, став військово-політичний нарис активного її учасника, військового історика капітана Д. Ахшарумова. Написана за завданням М. Кутузова [26, С. 74] книга в цілому об'єктивно висвітлювала найважливіші воєнні події початкового етапу війни 1812 р. Однак, виконуючи політичне замовлення, автор, традиційно для російських істориків всю провину за розв'язання війни перекинув лише на Наполеона [27, С. 2—3, 9]. Тому його праця успішно пройшла цензуру і була анонімно видана з грифом «За монаршим велінням» [25, С. 155]. Згодом за завданням військового міністра генерала П. Коновніцина Д. Ахшарумов розпочав підготовку до написання нової книги. За рішенням начальника Головного штабу генерала П. Волконського підготовлений рукопис обговорювався на засіданнях Військово-вченого комітету та з урахуванням зауважень був опублікований [23, С. 72]. Автор одним із перших в російській історіографії створив патріотичний міф про те, що ні-

бито Наполеон раптово напав на Росію з метою завоювання її території [28, С. 4—6]. Насправді вже тоді було відомо, що це не відповідає дійсності.

Тут Д. Ахшарумов репрезентував своє бачення політичних планів імператора французів щодо Росії напередодні війни з нею. Він бездоказово стверджував, що на думку найближчого оточення Наполеона імператор бажав послабити Росію як Німеччину, захопити її узбережжя для протидії англійській торгівлі, за можливості перенести кордони Росії за Дніпро, а може ще й далі, створити між нею та Німеччиною підвладні йому нові королівства. Таким чином, Росія не могла б завадити втіленню планів щодо Індії, що завдало б відчутного удару по Англії [28, С. 6]. Жодний документ не підтверджує існування напередодні війни 1812 р. у Наполеона таких намірів щодо Росії. Д. Ахшарумову було відомо, що саме Великобританія була найголовнішим ворогом Франції [28, С. 5]. Однак він, керуючись державною парадигмою, навмисно спотворив саму ціль французького полководця в російській кампанії 1812 р. На думку одного із сучасників тих подій, головним завданням Наполеона було не розчленування Росії та її територій, а завоювання миру, тобто примусити Олександра I до великої економічної боротьби об'єднаної Європи проти Англії [29, С. 364]. Саме так розуміли мету російської кампанії імператора не тільки генерали та офіцери, а й навіть солдати Великої армії [30, С. 42]. На нашу думку, після укладання з Російською імперією «почесного» миру Наполеон для повного розгрому Великобританії напевно збирався використати всю військову силу Росії. Тому йому було невігідним надмірне послаблення російської держави. Так, наприклад, серед солдатів та офіцерів Великої армії ходили чутки, що після миру з Росією, імператор, перезимувавши на території України, навесні у союзі з росіянами піде на Константинополь [31, С. 5].

Не зважаючи на наявність цілої низки цікавих фактів нова книга Д. Ахшарумова в цілому мала насамперед пропагандистське спрямування [26, С. 71]. Саме тому більшість радянських істориків уважали його «носієм передових суспільних поглядів» [23, С. 89] і лише деякі сучасні автори звернули увагу на спотворення ним низки фактів [23, С. 86, 88—89]. Таким чином, з самого початку російська історіографія війни 1812 р. фактично сфальсифікувала концепцію «вітчизняної війни» проти Наполеона.

Особливістю наступного етапу міфологізації даної проблеми, який припадає на добу імператора Миколи I, є остаточне оформлення офіційної версії історії війни 1812 р. Після придушення польського повстання 1830 р. влада надавала значну увагу ідеологічному чиннику, зокрема теорії «офіційної народності» — «православ'я, самодержавство, народність». В її рамках звернулися й до війни 1812 р., щоб нагадати російському суспільству, що саме успішні дії російського самодержавства «врятували Європу» від Наполеона в 1813—1814 рр. У країні почав формуватися культ «перемог» над Наполеоном. Зокрема на російських та європейських теренах відбулася ціла низка різних патріотичних заходів, що уславлювали внесок «російської зброї» у війнах 1812—1814 рр. [25, С. 199—201]. Микола I та урядовий табір намагалися надати цим урочистостям особливого характеру, перетворивши події 1812—1814 рр. на

символ перемоги самодержавно-патріархальних сил над ідеєю західного лібералізму та космополітизму [32, С. 190]. Водночас подібні акції повинні були зайвий раз нагадати західному суспільству, що лише завдяки Росії у зазначений період Європа була «врятована та визволена» від наполеонівської «деспотії».

В рамках даної програми значна увага приділялась створенню нових фундаментальних праць, присвячених добі 1812 р., які в цілому уславлювали лише Олександра І, який за часів царювання Миколи І офіційно проголошувався не тільки «визволителем Європи», але й «рятівником Росії» у 1812 р. [25, С. 193—194]. У попередніх працях, на думку російського імператора, цьому не було приділено достатньої уваги. Підготовка нових праць була доручена військовому історичу, голові військово-цензурного комітету генералу О. Михайловському-Данилевському. З дозволу Миколи І його допустили до таємних документів аракчеевського архіву [32, С. 190] та дозволили використовувати заборонені в Росії мемуарно-історичні праці зарубіжних авторів, присвячені війні 1812 р. [33, С. 282]¹. Історик, що до цього часу вже відійшов від ліберальних поглядів [25, С. 194], створив до кінця 1830-х рр. на догоду владі цілу низку псевдоісторичних творів з науковим забарвленням, у тому числі й книжку «Опис Вітчизняної війни 1812 року» [34], що була, як й інші праці автора, написана за замовленням Миколи І. Не дивлячись на дотримання О. Михайловським-Данилевським офіційної концепції, рукопис книги зазнав цензури російського імператора та його трьох найвідданіших сановників. З рукопису була вилучена інформація внутрішнього та зовнішнього характеру, що не могла бути оприлюдненою для широкого загалу [25, С. 207].

О. Михайловський-Данилевський розвинув офіційне бачення війни 1812 р., погоджуючись з Д. Ахшарумовим щодо її причин [35, С. 18]. Документи свідчать, що Наполеон розпочав у 1812 р. війну з Російською імперією не для загарбання або розчленування її територій, а щоб примусити Росію беззастережно виконувати умови континентальної блокади Великобританії та послабити її вплив в Європі. Деякі російські попередники О. Михайловського-Данилевського не підтверджують існування у Наполеона намірів розчленування Росії напередодні війни 1812 р. [36]. Не згадують про такий план імператора й активні учасники війни 1812 р., відомі французькі історики Ж. де Шамбре, Ф. Сегюр, А. Фен та А. Жоміні, праці яких вже були на той час опубліковані і в цілому об'єктивно висвітлювали різні події цієї кампанії. Зокрема згадані автори досить критично проаналізували дії Наполеона в зазначений період [37—40].

Водночас у Росії з'явилися узагальнюючі роботи, автори яких, використавши нові підходи, більш об'єктивно висвітлювали Наполеона як полководця та державного діяча. Так, письменник, літературний та театральний критик, історик М. Полевой використав не тільки російські джерела, а й цілу низку зарубіжних.

¹ При написанні нової книги О. Михайловський-Данилевський використав твори Ж. Шамбре, Ф. Сегюра, Ф.Г. Водонкура, Р. Солтика; мемуари Ж. Ларєя, А. Савари, Ш. Монтолона, А. Фена, Л.-Г. Сен-Сіра та Г. Гурго [33, С. 280]. Однак історик узяв із цих видань лише той матеріал, що був йому вигідним.

Уперше в російській історіографії створив ґрунтовну наукову біографію Наполеона Бонапарта, яку, на жаль, тривалий час ігнорували російські історики [41]. Зазначимо, що М. Полевой мав на історичний процес досить неоднозначні погляди [42, С. 321—322]. Так, перебуваючи під значним впливом ідей французьких істориків Ф. Гізо, О. Тьєрі та Ф. Міньє [43, С. 61], автор уперше в російській історіографії, на наш погляд, у цілому об'єктивно висвітлив зовнішню політику Наполеона, у тому числі, й російсько-французькі відносини [44]. Зокрема він одним із перших серед російських істориків зазначив, що Наполеон напередодні кампанії 1812 р. наголошував, що не планує завойовувати Росію і війна буде лише політичною. На його думку, чого не вдасться досягнути під час переговорів — вирішити зброя [44, С. 324]. Обґрунтовуючи таку стратегічну доктрину імператора щодо Росії, М. Полевой дійшов висновку, що головним ворогом Франції була не Росія, а Великобританія. На його думку, для того, щоб остаточно перемогти Англію імператор у 1812 р. розпочав війну з Росією [44, С. 324].

Лише окремі російські автори дотримувалися подібних поглядів. Представник критичного напрямку історіографії війни 1812 р. К. Воєнський зазначав, що «боротьба з Наполеоном велась не Росією, а Англією [...]». Пішовши на Росію, французький полководець чудово розумів всі труднощі цієї кампанії [...]. Однак він не міг відмовитися від головної ідеї економічної боротьби з Англією і тому повинен був все поставити на карту» [45, С. VI—VI].

На наш погляд, О. Михайловському-Данилевському, у розпорядженні якого були матеріали та документи всіх центральних російських архівосховищ та дозвіл Миколи I на використання праць зарубіжних авторів, безумовно, було відомо про вищезгадані факти. Однак історик, виконуючи політичне замовлення влади, чудово зрозумів, що від нього вимагають. Тому він створив «безсмертний пам'ятник Благословенному, гімн на його честь» [35, С. XIII]. Зазначимо, що майже на десятиліття, а в ряді випадків й на ціле століття таким чином була закладена основа російської національної традиції сприйняття війн 1812—1814 рр. Попри спотворення О. Михайловським-Данилевським цілої низки фактів з історії війни 1812 р. через тогочасний патріотичний запал російського суспільства його книга «Опис вітчизняної війни...» здобула популярність [25, С. 210—211], а всі його праці за часів царювання Миколи I залишалися поза критикою і неодноразово перевидавалися [25, С. 211]. За спостереженнями французького мандрівника та письменника маркіза де Кюстіна, який у 1839 р. відвідав Росію, «брехати в цій країні означало охороняти суспільство, а сказати правду — здійснити державний переворот» [46, С. 19].

У другій половині XIX ст. у російському історичному середовищі чимало тверджень О. Михайловського-Данилевського було піддано сумніву [25, С. 97] і невдовзі його книга через надмірну політизацію зазнала критики навіть в російському науковому середовищі [25, С. 159—161]. Своєю чергою радянські автори, критикуючи з марксистських позицій О. Михайловського-Данилевського [22, С. 24—25], погоджувалися з ним у найголовнішому, що агресор лише Наполеон. Однак, як і раніше, в путінській Росії правда в цілому не потрібна. Тому О. Ми-

хайловській-Данилевський разом із М. Богдановичем і досі в Росії вважаються провідними «дослідниками» історії війни 1812 р., а їхні книжки без належного критичного аналізу продовжують надалі тиражуватися для широкого загалу, адже, як ми вже зазначали, це вигідно не тільки владі, але й суспільству в цілому [47, 48].

У другій половині XIX ст. російські історики продовжували поглиблювати вивчення різних питань історії війни 1812 р. Однак майже всі їх праці, як і раніше, мали довести широким колам громадськості агресивність наполеонівської Франції щодо Росії. Російські автори приділяли значну увагу залученню нових джерел, перш за все, зарубіжних, але з огляду на державну політику використовували їх вибірково. Так, історик та державний діяч О. Попов, незважаючи на деяку критику панівної в російській історіографії концепції історії війни 1812 р. (нібито у 1812 р. для протидії наполеонівській агресії навколо самодержавства об'єдналися усі верстви російського суспільства), у питанні щодо причин російсько-французького конфлікту дотримувався патріотичних поглядів. Зокрема представляв Францію напередодні війни 1812 р. «осередком міжнародного розбою», а Росію — «оплотом миру, що свято дотримувалася всіх умов Тильзитського миру» [49, С. 22].

В іншій праці, присвяченій перебуванню частин Великої армії в Москві, автор, продовжуючи дотримуватися попередньої концепції, згідно з якою Росія завжди оборонялася, дійшов хибного висновку, що Наполеон під час перебування в Москві нібито плакав щодо Росії ворожі наміри [50, С. 296]. Фактично, історик створив новий патріотичний міф. Використавши інформацію з неопублікованих записок колишнього французького емігранта, безпосереднього свідка тогочасних подій в Москві шевальє Ф. д'Оррера (місце знаходження оригіналу його спогадів дослідникам досі встановити не вдалося [51, С. 229]) О. Попов стверджував, що «один француз в Москві неодноразово зустрічався з графом П. Дарю і що останній розповів йому про таємні плани Наполеона. Зокрема імператор сподівався утворити велике Польське королівство, покласти на себе польську корону, створити особливе Смоленське герцогство на чолі з князем Понятовським і навколо Польщі утворити союз держав, подібний до Рейнського (Вісленську конфедерацію), до якого планував приєднати ті губернії, що мав намір відторгнути від Росії» [50, С. 296].

О. Попов визнавав суперечливість інформації щодо подальших подій. Вище французьке командування для залякування російського уряду поширювало в цей час в Москві різні чутки, у тому числі, що Наполеон створить особливі герцогства Смоленське, Курляндське, Петербурзьке та відновить Польщу, якщо росіяни не укладуть до зими миру [50, С. 187]. Чутки, поширювані наполеонівськими агентами щодо надходження до міста нових військових резервів і новий наступ французьких військ навесні 1813 р. у випадку відмови росіян від укладання миру (Наполеон «призначить герцогів Смоленського та Петербурзького»), знаходять підтвердження і в інших джерелах, на які посилається й автор [52, Ст. 1428; 53, С. 45]. Однак, радикальне вирішення Наполеоном «польського питання» в даній ситуації не підтверджується жодними джерелами [54],

окрім вже згаданих спогадів Ф. д'Оррера. Так, наприклад, інший «московський француз» Ізарн, що в цей час разом з Ф. д'Оррером також перебував в Москві, не підтверджує існування у Наполеона подібних планів щодо Польщі [52].

Припускаємо, що державний секретар П. Дарю, який належав до найближчого оточення Наполеона, щоб змусити росіян піти на переговори про мир, за завданням імператора розповів «московському французу» Ф. д'Орреру, якого перед тим застрахав [50, С. 296], що у Наполеона нібито існує такий план. Маловірним є те, щоб один із близьких соратників імператора, який зробив значний внесок у підготовку до кампанії 1812 р., видав роялісту таємні плани свого сюзерена. З іншого боку, дезінформація супротивника була традиційною складовою зовнішньополітичної стратегії Наполеона.

За свідченням одного з найближчих соратників М. Кутузова під час війни 1812 р. генерал-квартирмейстера російської армії К. Толя, під час зустрічі в Головній квартирі російської армії генерала Ж.-А. Лорістона з М. Кутузовим французький полководець повідомив через свого парламентаря про готовність до значних компенсацій заради збереження Великої армії, у тому числі погодився на приєднання до Росії герцогства Варшавського, аби російським урядом були застосовані заходи для забезпечення продовольством його армії на зворотному шляху до Німану [55, С. 133]. Насправді важливість відновлення Польщі Наполеоном, про яку весь час згадував О. Попов [50, С. 296], обстоював напередодні війни 1812 р. у своїх чисельних проектах-меморандумах польський генерал М. Сокольніцький [9, С. 297—304; 56]. Автор, дотримуючись російської парадигми щодо небезпеки розчленування Росії, скористався спогадами польського капітана з розвідувального бюро М. Сокольніцького часів війни 1812 р. Р. Солтика, в яких йдеться про ці факти [57, С. 27—28]. Замість усебічного аналізу інформації французького емігранта Ф. д'Оррера, котрий, як і переважна більшість емігрантів, люто ненавидів Наполеона, О. Попов удався до подальшої фальсифікації даної проблеми. Як свідчать документальні джерела, лише на Правобережжі й тільки після перемоги над Росією, Наполеон планував створити окреме Волинське польське королівство на чолі з князем Ю. Понятовським у складі колишніх південних провінцій Речі Посполитої — «Волині», «Поділля», «України» (Київщини) [9, С. 336—341]. Наміри розчленування Російської імперії та відновлення польської державності в кордонах 1772 р. не знаходять фактологічного підтвердження. Виконуючи політичне замовлення О. Попов використав тогочасні чутки наполеонівських агентів як беззаперечний факт, видаючи їх за справжні плани Наполеона. Не дивлячись на те, що в його дослідженні представлена ціла низка маловідомих фактів, рецензентом його праці «Французи в Москві у 1812 році» був Олександр II [23, С. 124].

Історик В. Надлер сприяв поширенню домислів О. Попова щодо «польських проектів» Наполеона [58, С. 83]. Дослідження монархіста В. Надлера написано після вбивства народовольцями Олександра II та виходу самодержавства з політичної кризи. Лояльний до російського уряду В. Надлер московські чутки наполеонівських агентів видав за справжні плани Наполеона, здійснення яких, на

його думку, загрожувало існуванню Росії. Дотримуючись традиційної російської концепції щодо головної мети вторгнення Наполеона у 1812 р. до Росії В. Надлер створив черговий міф. Зокрема він стверджував, що французький полководець під час перебування в Москві планував звільнити російських селян від кріпацтва, розшукати нащадків удільних руських князів і поставити їх на чолі васальних держав. На думку автора, Наполеон покладався на князів Долгоруких, що багато постраждали в минулі царювання [58, С. 83]. Його твердження не мають жодного документального підтвердження. На переконливу думку одного дослідника, задуми Наполеона в Москві щодо Росії мали суто демонстративне значення. Залишаючись з армією в спаленій та пограбованій Москві, імператор марно вичікував зі сторони Росії пропозиції про мир. Щоб швидше добитися від російського уряду поставленої мети, Наполеон почав вигадувати різні заходи для здійснення цього плану. Тому він поперемінно вдавався то до ідеї визволення селян, то до пошуку самозванця та до збудження іногородців, обіцяючи їм незалежність [59, С. 193].

Твердження російських офіційних істориків щодо політичних планів Наполеона відносно Росії напередодні війни 1812 р. набули значного поширення в радянській історіографії [1]. Зазначимо, що в цілому їх погляди в цьому питанні були суголосними з представниками офіційно-патріотичної концепції. Радянськими істориками напередодні та під час Другої світової війни було використано російську інтерпретацію образу «Наполеона-загарбника» для піднесення патріотичних настроїв серед населення. Зазначимо, що тенденційний підбір, неналежне вивчення документів та ігнорування здобутків зарубіжної історіографії з даної проблеми представниками радянської історіографії в цілому призвело до спотвореного висвітлення історичних фактів. Лише поодинокі з радянських авторів у цілому дійшли до об'єктивних висновків з даної проблеми [1, С. 334].

Міфи, створені О. Поповим та В. Надлером про так звані «московські плани» Наполеона, виявилися напрочуд живучими й обросли подробицями у висновках деяких сучасних вітчизняних авторів. Ігноруючи історіографічні здобутки, В. Соколов продовжував стверджувати, що Наполеон після заняття Москви («серце Росії») планував захопити Петербург («її голову»). Зокрема після його взяття передбачався остаточний розгром Росії та знищення її як великої держави [60, С. 106]. Спотворюючи джерела, автор запевняв, що важливу роль у здійсненні цього плану повинна була відіграти відновлена Польща, яку передбачалося посилити за рахунок східнослов'янських (білоруських та малоросійських) земель. З цією метою Наполеон створив для князя Понятовського особливе Смоленське герцогство, зокрема планував стратегічно зміцнити Польщу, створивши із колишніх російських губерній навколо неї цілу низку залежних дрібних держав [60, С. 106–107]. Услід В. Надлеру В. Смирнов також стверджував, що для здійснення цих стратегічних планів передбачалося розшукати удільних князів, створити маріонеткові держави, залучити князів Долгоруких [60, С. 107]. Перебуваючи під значним впливом російської офіційної та радянської історіографій В. Смирнов вдався до фантазування та створив черговий міф. Так, не посилаючись на жодні джерела, він стверджував, що у Наполеона в цей час існували далекоглядні пла-

ни — підбурити до заколоту народи Кавказу, які сповідували іслам, щоб у такий спосіб спровокувати великий міжетнічний конфлікт... [60, С. 107].

Отже, більшість російських історіографічних міфів щодо планів Наполеона Бонапарта напередодні війни 1812 р. відносно Росії були створені, в основному, за політичним замовленням. Однак через патріотизм тогочасного російського суспільства ці спотворення в цілому сприймалися позитивно. Лише поодинокі автори намагалися встановити істину. Сьогоднішня картина загалом не змінилася, адже, як і раніше, більшістю російського суспільства керує урядова пропаганда, що використовує його патріотичні настрої. Тому в умовах сучасної війни пропонуємо акцентувати більше уваги на джерельній базі та історіографічних здобутках, критично ставлячись до російського історіографічного доробку, що в переважній більшості є заідеологізованим.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Zakharchuk, O.M. Rol stalinskoї ideologii u formuvanni novoi kontseptsii viiny 1812 r. *Smolii, V. (Ed.). Perelom: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykami*. Kyiv, 2023. Kn. 3. 331-338 [in Ukrainian].
[Захарчук О.М. Роль сталінської ідеології у формуванні нової концепції війни 1812 р. *Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками*. Відпов. ред. В. Смолій. Київ, 2023. Кн. 3. С. 331—338].
2. Zakharchuk, O.M. Zovnishnia polityka ta dyplomatiiia Napoleona Bonaparta v robotakh suchasnykh vitchyznianykh istorykiv. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia*. 2015. 1 (128): 23-29 [in Ukrainian].
[Захарчук О.М. Зовнішня політика та дипломатія Наполеона Бонапарта в роботах сучасних вітчизняних істориків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2015. № 1 (128). С. 23—29].
3. Zakharchuk, O.M. Napoleon I Bonapart. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Napoleon_I [in Ukrainian].
[Захарчук О.М. Наполеон I Бонапарт. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Napoleon_I (дата звернення: 11.11.2021)].
4. Adadurov, V.V. Voina tsivilizatsii. Sotsiokulturnaya istoriya russkogo pokhoda Napoleona. Kyiv, 2017 [in Russian].
[Ададуров В.В. Война цивилизаций. Социокультурная история русского похода Наполеона. Киев, 2017. 400 с.].
5. Voitovych, L. Frantsiia i Napoleon Bonapart: viiny proty semy koalitsii. Ispanska ta rosiiska kampanii (1792—1815 rr.). *Istoriiia viin i viiskovoho mystetstva v 3-kh t*. Kharkiv, 2018. T. 2. 704-814 [in Ukrainian].
[Войтович Л. Франція і Наполеон Бонапарт: війни проти семи коаліцій. Іспанська та російська кампанії (1792—1815 рр.). *Історія війн і військового мистецтва в 3-х т*. Харків, 2018. Т. 2. С. 704—814.].
6. Kravchenko, V.V. Ukraina naperedodni rosiisko-frantsuzkoї viiny 1812 r. ochyma suchasnyka. *Skhid-Zakhid*. Kharkiv, 1999. 2: 198-203 [in Ukrainian].
[Кравченко В.В. Україна напередодні російсько-французької війни 1812 р. очима сучасника. *Схід-Захід*. Харків, 1999. Вип. 2. С. 198—203].
7. Potrashkov, S.V. Ukraina v Otechestvennoi voine 1812 hoda: vnutrennii aspekt. *Otechestvennaia vojna 1812 g. Istochniki. Pamiatniki. Problemy*. Mozhaisk, 2000. 208-217 [in Russian].

- [Потрашков С.В. Украина в Отечественной войне 1812 года: внутренний аспект. *Отечественная война 1812 г. Источники. Памятники. Проблемы*. Можайск, 2000. С. 208—217].
8. Potrashkov, S.V. Trevozhnoe vremya: yugo-zapadnie i yuzhnie okraini Rossiiskoi imperii nakanune i v nachalnoi period napoleonovskogo nashestviya. *Otechestvennaya voyna 1812 goda. Istochniki. Pamyatniki. Problemi*. Mozhaisk, 2009. 41-53 [in Russian].
[Потрашков С.В. Тревожное время: юго-западные и южные окраины Российской империи накануне и в начальный период наполеоновского нашествия. *Отечественная война 1812 года. Источники. Памятники. Проблемы*. Можайск, 2009. С. 41—53].
  9. Adadurov, V.V. «Napoleonida» na Skhodi Yevropy: Uyavlennya, proekty ta diyalnist uryadu Frantsiyi shchodo pivdenno-zakhidnykh okrayin Rosiyskoyi imperiyi. Lviv, 2018 [in Ukrainian].
[Ададуров В.В. «Наполеоніда» на Сході Європи: Уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних країн Російської імперії. Видання 2-ге, доп. і переробл. Львів, 2018. 624 с.].
  10. Shandra, V.S., Arkusha, O.H. Ukraina v XIX stolitti: liudnist ta imperii. Kyiv, 2022 [in Ukrainian].
[Шандра В.С., Аркуша О.Г. Україна в XIX столітті: людність та імперії. Київ, 2022. 436 с.].
  11. Adadurov, V.V. V odnii osobi vin i druh, i voroh: yak ukraintsi vyhaduvaly sobi obraz Napoleona. *Ukrainskyi istorychnyi obliad*. 2022. 1: 50-62 [in Ukrainian].
[Ададуров В.В. В одній особі він і друг, і ворог: як українці вигадували собі образ Наполеона. *Український історичний огляд*. 2022. Вип. 1. С. 50—62].
  12. Zakharchuk, O.M. Polske pytannia v dyplomatii Napoleona Bonaparta: novi pidkhody do vysvitlennia problemy u suchasni rosiiskii istoriohrafii. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2013. 3: 172-183 [in Ukrainian].
[Захарчук О.М. Польське питання в дипломатії Наполеона Бонапарта: нові підходи до висвітлення проблеми у сучасній російській історіографії. *Український історичний журнал*. 2013. № 3. С. 172—183].
  13. Zakharchuk, O.M. Napoleon Bonapart ta ukrayinske suspilstvo: istorychni dokumenty v interprytatsiyakh doslidnykiv. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2015. 2: 163-183 [in Ukrainian].
[Захарчук О.М. Наполеон Бонапарт та українське суспільство: історичні документи в інтерпретаціях дослідників. *Український історичний журнал*. 2015. № 2. С. 163—183].
  14. Zakharchuk, O.M. Vplyv amatorskykh doslidzhen Ilka Borshchaka na pratsi napoleonoznavtsiv. *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk*. 2014. XVII-XVIII: 384-408 [in Ukrainian].
[Захарчук О.М. Вплив аматорських досліджень Ілька Борщака на праці наполеонознавців. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич, 2014. Вип. XVII-XVIII. С. 384—408].
  15. Kalakura, Ya.S. Ideolohichna lehitimizatsiia zaharbnytskykh viin i konstruiuvannia obrazu voroha v rosiiskii istoriohrafii. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2022. 4: 93-108 [in Ukrainian].
[Калакура Я.С. Ідеологічна легітимізація загарбницьких війн і конструювання образу ворога в російській історіографії. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 93—108].
  16. Holovko, V.V., Yakubova, L.D. Ukraina i vyklyky posttotalitarnoho tranzytu (1990—2019). Kyiv, 2021 [in Ukrainian].

- [Головко В.В., Якубова Л.Д. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990—2019) / НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2021. 544 с.].
17. Smolii, V. (Ed.), Boriak, H., Yas, O. (Comps.). *Perelom: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykamy*. Kn. 1—3. Kyiv, 2022—2023 [in Ukrainian].
[Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. Кн. 1—3. Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. Київ, 2022—2023].
  18. Bulgakov, A.Ya. *Russkie i Napoleon. Saint-Petersburg, 1813* [in Russian].
[Булгаков А.Я. Русские и Наполеон. Санкт-Петербург, 1813. 128 с.].
  19. Deminskii, Ya. *Pokhod Napoleona na Rossiyu...* Saint-Petersburg, 1813. Ch. 1—2 [in Russian].
[Деминский Я. Поход Наполеона на Россию... Санкт-Петербург, 1813. Ч. 1—2].
  20. Chuikевич, P. *Rassuzhdenie o voine 1812 goda*. Saint-Petersburg, 1813 [in Russian].
[Чуйкевич П. Рассуждение о войне 1812 года. Санкт-Петербург, 1813. 53 с.].
  21. Primechanie G. de Vodonkura k sochineniyu polkovnika P.A. Chuikевичa. *Frederik Giiom de Vodonkur. Zapiski, kasayushcheysya istorii voini 1812 goda mezhdu Frantsiei i Rossiei i prinaadlezhavshie peru shtabnogo ofitsera frantsuzskoi armii*. Saint-Petersburg, 2019. 458-461 [in Russian].
[Примечание Г. де Водонкура к сочинению полковника П.А. Чуйкевича. *Фредерик Гийом де Водонкур. Записки, касающиеся истории войны 1812 года между Францией и Россией и принадлежавшие перу штабного офицера французской армии*. Санкт-Петербург, 2019. С. 458—461].
  22. Beskrovnyi, L.G. *Otechestvennaya voina 1812 goda*. Moscow, 1962 [in Russian].
[Бескровный Л.Г. Отечественная война 1812 года. Москва, 1962. 611 с.].
  23. Shein, I.A. *Voyna 1813 goda v otechestvennoy istoriografii*. Moscow, 2013 [in Russian].
[Шейн И.А. Война 1812 года в отечественной историографии. Москва, 2013. 462 с.].
  24. Glinka, F. *Rassuzhdenie o neobkhodimosti imet istoriyu Otechestvennoi voini 1812 goda. Syn Otechestva*. 1816. 4, 27: 138-162 [in Russian].
[Глинка Ф. Рассуждение о необходимости иметь историю Отечественной войны 1812 года. *Сын Отечества*. 1816. № 4. Ч. 27. С. 138—162].
  25. Tartakovskiy, A.G. *1812 god i russkaya temuaristika*. Moscow, 1980 [in Russian].
[Тартаковский А.Г. 1812 год и русская темуаристика. Москва, 1980. 312 с.].
  26. Tartakovskiy, A.G. *U istokov russkoy istoriografii 1812 goda. Istoriograficheskiy yezhegodnik*. 1981. 67-95 [in Russian].
[Тартаковский А.Г. У истоков русской историографии 1812 года. *Историографический ежегодник*. Москва, 1981. С. 67—95].
  27. *Opisanie voini 1812 goda*. Saint-Petersburg, 1813 [in Russian].
[Описание войны 1812 года. Санкт-Петербург, 1813. 133 с.].
  28. Akhsharumov, D.I. *Opisaniye voyny 1812 goda*. Saint-Petersburg, 1819 [in Russian].
[Ахшарумов Д.И. Описание войны 1812 года. Санкт-Петербург, 1819. 252 с.].
  29. *Napoleon. Gody velichiya. 1800—1814. V vospominaniyakh sekretarya Menevalya ta kamerdinera Konstana*. Moscow, 2002 [in Russian].
[Наполеон. Годы величия. 1800—1814. В воспоминаниях секретаря Меневаля та камердинера Констана. Москва, 2002. 478 с.].
  30. Popov, A.I. *Velikaya armiya v Rossii. Pogonya za mirazhem*. Samara, 2002 [in Russian].
[Попов А.И. Великая армия в России. Погоня за миражом. Самара, 2002. 430 с.].
  31. *La guerre de Russie. Notes et documents / publication par A. Chuquet*. Paris, 1912. T. 3 [in France].

32. Zemtsov, V.N. Yubilei napoleonovskikh vojn: pamyat i politika. *Voyna, politika, pamyat*. Moscow, 2020. 112-280 [in Russian].
[Земцов В.Н. Юбилей наполеоновских войн: память и политика. *Война, политика, память*. Москва, 2020. С. 112—280].
33. Sapozhnikov, A.I. Razvitiye otechestvennoi istoriografii v nikolaevskuyu epokhu (D.P. Butulin, A.I. Mikhailovskii-Danilevskii, D.M. Milyutin). *Filosofskii vek. Almanakh*. Выр. 6. Rossiya v nikolaevskoe vremya: nauka, politika, prosveshchenie. Sankt-Peterburg, 1998. 272-283 [in Russian].
[Сапожников А.И. Развитие отечественной историографии в николаевскую эпоху (Д.П. Бутулин, А.И. Михайловский-Данилевский, Д.М. Милютин). *Философский век. Альманах*. Вып. 6. Россия в николаевское время: наука, политика, просвещение / Отв. редакторы М.Ф. Хартанович, М.И. Микешин. Санкт-Петербург, 1998. С. 272—283].
34. Mikhaylovskiy-Danilevskiy, A.I. Istoricheskoye opisaniye Otechestvennoy voyny 1812 goda. Saint-Petersburg, 1839, Ch. I — IV [in Russian].
[Михайловский-Данилевский А.И. Историческое описание Отечественной войны 1812 года. Санкт-Петербург, 1839. Ч. I — IV].
35. Mikhaylovskiy-Danilevskiy, A.I. Istoricheskoye opisaniye Otechestvennoy voyny 1812 goda. Saint-Petersburg, 1839, Ch. 1 [in Russian].
[Михайловский-Данилевский А.И. Историческое описание Отечественной войны 1812 года. Санкт-Петербург, 1839. Ч. 1. 470 с.].
36. Buturlin, D.P. Istoriya nashestviya imperatora Napoleona na Rossiyu v 1812 godu. Saint-Petersburg, 1823—1824, Ch. I — II [in Russian].
[Бутурлин Д.П. История нашествия императора Наполеона на Россию в 1812 году. Санкт-Петербург, 1823—1824. Ч. I — II].
37. Chambray, G. Histoire de L'expedition de Russie. Paris, 1823. T. 1—3 [in France].
38. Segur, F.-R. Histoire de Napoléon et de la Grand Armee pendant l'annee 1812. Paris, 1824. T. 1—2 [in France].
39. Faine, A.-J. Manucrit de 1812. Paris, 1827. T. 2 [in France].
40. Jomini, A. Vie politique et militaire de Napoléon, racontée par lui-même au tribunal de César, d'Alexandre et de Frédéric. Paris, 1827. T. 4 [in France].
41. Polevoy, N.A. Istoriya Napoleona. Saint-Petersburg, 1848. T. 1—5 [in Russian].
[Полевой Н.А. История Наполеона. Санкт-Петербург, 1848. Т. 1—5].
42. Yas, O.V. Polevoi Mykola Oleksiievych. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv, 2011. T. 8. 321-322 [in Ukrainian].
[Ясь О.В. Полевой Микола Олексієвич. *Енциклопедія історії України*. Київ, 2011. Т. 8. С. 321—322].
43. Shiklo, A.E. Istoricheskie vzglyady N.A. Polevogo. Moscow, 1981 [in Russian].
[Шикло А.Е. Исторические взгляды Н.А. Полевого. Москва, 1981. 224 с.].
44. Polevoy, N.A. Istoriya Napoleona. Saint-Petersburg, 1848. T. 4 [in Russian].
[Полевой Н.А. История Наполеона. Санкт-Петербург. 1848. Т. 4. 472 с.].
45. Voenskii, K. (Ed.) Akti, dokumenti i materiali dlya politicheskoi i bitovoi istorii 1812 goda. *Sbornik Russkogo imperatorskogo istoricheskogo obshchestva*. Saint-Petersburg, 1909. T. 128 [in Russian].
[Акты, документы и материалы для политической и бытовой истории 1812 года... Под редакцией К. Военского. *Сборник Русского императорского исторического общества*. Санкт-Петербург, 1909. Т. 128. 582 с.].
46. Panasenkov, Ye.N. Pervaya nauchnaya istoriya voini 1812 goda. Moscow, 2018. [in Russian].

- [Панасенков Е.Н. Первая научная история войны 1812 года. Москва, 2018. 864 с.].
47. Mikhaylovskiy-Danilevskiy, A.I. Istoricheskoye opisaniye Otechestvennoy voyny 1812 goda. Moscow, 2007 [in Russian].
[Михайловский-Данилевский А.И. Описание Отечественной войны в 1812 году. Москва, 2007. 576 с.].
48. Bogdanovich, M.I. Istoriya Otechestvennoy voyny 1812 goda. Moscow, 2012 [in Russian].
[Богданович М.И. История Отечественной войны 1812 года. Москва, 2012. 672 с.].
49. Troitskii, N.A. Otechestvennaya voyna 1812 goda. Istoriya temi. Saratov, 1991 [in Russian].
[Троицкий Н.А. Отечественная война 1812 года. История темы. Саратов, 1991. 112 с.].
50. Porov, A.N. Frantsuzy v Moskve. *Russkiy arkhiv*. 1876. 7: 285-301 [in Russian].
[Попов А.Н. Французы в Москве. *Русский архив*. 1876. № 7. С. 285—301].
51. Zemtsov, V.N. Napoleon in Moskva. Moscow, 2014 [in Russian].
[Земцов В.Н. Наполеон в Москве. Москва, 2014. 348 с.].
52. Izarn, Zh.-F. Vospominaniya moskovskogo zhitelya o prebivanie frantsuzov v Moskve v 1812 gode. *Russkii arkhiv*. 1869. 9: 1399-1462 [in Russian].
[Изарн Ж.-Ф. Воспоминания московского жителя о пребывании французов в Москве в 1812 году. *Русский архив*. 1869. № 9. С. 1399—1462].
53. Korbeletskiu, F. Kratkoeye povestvovaniye o vtorzhenii frantsuzov v Moskvu i o prebyvanii v onoy. Moscow, 1813 [in Russian].
[Корбелецкий Ф. Краткое повествование о вторжении французов в Москву и о пребывании в оной. Москва, 1813. 85 с.].
54. Correspondance générale de Napoléon Bonaparte. T. 12. La campagne de Russie (1812). Paris, 2007 [in France].
55. Tartakovskiy, A.G. Voyennaya publitsistika 1812 goda. Moscow, 1967 [in Russian].
[Тартаковский А.Г. Военная публицистика 1812 года. Москва, 1967. 220 с.].
56. Sokolnytskyu, M. "Ispolneno po vysochayshemu poveleniyu...". Mynsk, 2003 [in Russian].
[Сокольников М. «Исполнено по высочайшему повелению...». Минск, 2003. 151 с.].
57. Solytk, R. Napoléon en 1812. Mémoires historiques et militaires sur la campagne de Russie Paris, 1836 [in France].
58. Nadler, V.K., Imperator Aleksandr I i ideya Svyashchennogo Soyuza. Riga; Kharkov 1886. T. 2 [in Russian].
[Надлер В.К. Император Александр I и идея Священного Союза. Рига; Харьков, 1886. Т. 2. 404 с.].
59. 1812 god. Frantsuzy v Moskve po rasskazu abbata Syuryuga. *Russkiy arkhiv*. 1884. 4: 191-204 [in Russian].
[1812 год. Французы в Москве по рассказу аббата Сюрюга. *Русский архив*. 1884. № 4. С. 191—204].
60. Smirnov, V.N. Russkaya armiya v borbe s inozemnimi zakhvatchikami. Kharkov, 2009 [in Russian].
[Смирнов В.Н. Русская армия в борьбе с иноземными захватчиками. Харьков, 2009. 404 с.]

Надійшла / Received 29.11.2023

Oleh ZAKHARCHUK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Docent,

Docent at the Department of History and Documentation,

National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

korsika1769@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1318-6196>

ORIGINS AND TRANSFORMATIONS OF THE RUSSIAN
HISTORIOGRAPHICAL MYTH ABOUT NAPOLEON
BONAPARTE'S POLITICAL PLANS FOR RUSSIA
ON THE EVE AND DURING THE WAR OF 1812

The purpose is to rethink critically the Russian historiographical heritage of the War of 1812. **The research methodology** is based on the principles of historicism and impartiality. The problematic-chronological and comparative-historical methods, including historiographical analysis and a critical-analytical approach are used. **Scientific novelty.** For the first time in modern domestic historiography, the author has attempted to study thoroughly, involving various sources, the specifics of the formation and spread of myths in Russian official historiography about Napoleon Bonaparte's political plans for Russia on the eve of and during the military campaign of 1812. For the first time in historiography, the author refuted the assertion of some Russian historians, which became widespread in historiography, that, allegedly, during his stay in Moscow, the French emperor planned to divide and destroy Russia. **Conclusions.** The author traced the origins of the creation and spread of Russian myths and falsifications about Russian-French relations on the eve of the War of 1812 and Napoleon's political plans during this campaign. Based on the works of official Russian historians, the author came to the conclusion that the distortion of historical realities arose in general due to the political order of the Russian government.

Keywords: *Russian historiography, myths, Napoleon Bonaparte, War of 1812, Polish question, Ukrainian lands.*